

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Haridusinnovatsiooni õppekava

Viktorija Aleksandrova

LASTEVANEMATE TEADLIKKUS KAASAVA HARIDUSE OLEMUSEST JA SELLE
RAKENDAMISEST ALUSHARIDUSES NING VAJADUS TEADLIKKUSE
SUURENDAMISEKS

Magistritöö

Juhendaja: nooremlektor Pille Nelis

Tartu 2024

Kokkuvõte

„Lastevanemate teadlikkus kaasava hariduse olemusest ja selle rakendamisest alushariduses ning vajadus teadlikkuse suurendamiseks“

Kaasava hariduse rakendamisel on oluline lastevanemate kaasamine ja toetamine, mida suuresti mõjutab lastevanemate teadlikkus kaasava hariduse olemusest ja selle rakendamisest alushariduses. Alushariduse tasandil on Eestis läbiviidud ainult üks teadusuuring, mis käsitleb lastevanemate arusaamu kaasava hariduse olemusest ja sellega seonduvast, ent uurimuse tulemustest ei selgu, millist informatsiooni seoses kaasava hariduse olemuse ja selle rakendamisega vajavad lastevanemad enda teadlikkuse tõstmiseks. Sellest tulenevalt on magistritöö eesmärk välja selgitada lastevanemate arusaam kaasava hariduse olemusest, teadlikkus kaasava hariduse rakendamisest alushariduses ja lastevanemate informatsiooni vajadus seoses kaasava hariduse olemuse ja selle rakendamisega alushariduses. Eesmärgi saavutamiseks viidi läbi kvalitatiivne uurimus. Tulemustest selgus, et lastevanemate teadlikkus kaasava hariduse olemusest ja selle rakendamisest varieerub vastavalt nende teadmistele ja individuaalsetele kogemustele. Lastevanemad vajavad kõikvõimalikku informatsiooni seoses kaasava hariduse olemuse ja selle rakendamisega alushariduses.

Võtmesõnad: *kaasav haridus; erivajadustega laps; lastevanemad; arusaam; teadlikkus; vajadus; informatsioon.*

Abstract

"Parents' awareness of the nature of inclusive education and its implementation in early childhood education and the need for awareness raising"

The involvement and support of parents is essential for the implementation of inclusive education and is largely influenced by their awareness of the nature of inclusive education and its implementation in early childhood education. Only one Estonian research study has been conducted at the level of primary education on parents' perceptions of the nature of inclusive education and its implementation. The results of the study do not indicate what information parents need to raise their awareness of the nature of inclusive education and its implementation. Consequently the aim of the thesis is to identify parents' perceptions of the nature of inclusive education. Also their awareness of the implementation of inclusive education in early childhood education and their information needs regarding the nature of inclusive education and its implementation in early childhood education. A qualitative study was conducted in order to achieve this objective. The results showed that parents' awareness of the nature of inclusive education and its implementation varies according to their knowledge and individual experiences. Parents need all the information they can get about the nature of inclusive education and its implementation in early childhood education.

Keywords: inclusive education; children with special needs; parental perspectives; comprehension; awareness; necessity; information.

Sisukord

Kokkuvõte	2
Abstract	3
Sisukord	4
Sissejuhatus	5
1. Teoreetiline ülevaade	6
1.1. <i>Kaasava hariduse definitsioon alushariduses</i>	6
1.2. <i>Dimensioonid – filosoofiline ja praktiline olemus</i>	7
1.3. <i>Lastevanemate suhtumine kaasavasse haridusse alushariduses</i>	9
2. Metoodika	11
2.1. <i>Valim</i>	11
2.2. <i>Andmekogumine</i>	12
2.3. <i>Andmeanalüüs</i>	13
3. Tulemused	14
3.1. <i>Lastevanemate arusaam kaasava hariduse olemusest alushariduses</i>	14
3.2. <i>Lastevanemate teadlikkus kaasava hariduse rakendamises alushariduses</i>	17
3.3. <i>Vajaminev informatsioon lastevanemate teadlikkuse tõstmiseks</i>	21
Arutelu	24
Kasutatud kirjandus	29
Lisad	32
Lisa 1. Informeeritud nõusoleku leht.....	32
Lisa 2. Intervjuu kava	34

Sissejuhatus

Viimastel aastakümnetel on kaasav haridus omandanud tunduvalt laiahaardelisema tähenduse kui oma algusaastatel (Euroopa Komisjon, 2021; Hanga, 2013; United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization [UNESCO], 2009). „ELi tasandil on kaasav haridus seatud haridusalaste eesmärkide seas tähtsale kohale. Üks Euroopa haridusruumi kuuest põhisuundumusest on tagada kaasav haridus (...) kõigile, alustades alusharidusest ja lapsehoiust“ (Euroopa Komisjon, 2021, lk 15). Eelmainitud põhisuundumust toetab ka Euroopa sotsiaalõiguste sammas (2017), mille esimene põhimõte on sõnastatud järgnevalt: „Igaühel on õigus kvaliteetsele ja kaasavale haridusele (...)“ (lk 11).

Kaasav haridus, sealhulgas kaasav alusharidus on oluline ja prioriteetne teema. Tegemist on haridussüsteemi lahutamatu osaga, mille toimimise näitajad sõltuvad erinevatest osapooltest, aspektidest ning tegevustest (Euroopa Eriõppe ja Kaasava Hariduse Agentuur, 2017; Euroopa Komisjon, 2021). Üks osapool, kes on tihedalt kaasava hariduse ning selle toimimisega seotud, on perekond – lapsevanemad (Nelis & Pedaste, 2020), sest lapse mitmekülgne areng põhineb eeskätt koolieelse lasteasutuse ja perekonna koostöömõlmisel (Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava, 2011). Lisaks koostööle on oluline, et perekond, lapsevanemad oleksid kaasatud ja samaaegselt toetatud (Nelis & Pedaste, 2020). Paraku on leitud, et perekonna kaasamine ja toetamine on küllaltki keeruline, sest kaasamise ja toetamise protsessi mõjutavad erinevad aspektid (Aleksandrova, 2021; Lui *et al.*, 2015; Nelis & Pedaste, 2020). Olulisim aspekt, on lastevanemate teadlikkus kaasava hariduse olemusest ja selle rakendamisest alushariduses (Aleksandrova, 2021; Nelis *et al.*, 2023; Nelis & Pedaste, 2020).

Alushariduse tasandil on Eestis läbiviidud ainult üks teadusuuring, mis käsitleb lastevanemate arusaamu kaasava hariduse olemusest ja sellega seonduvast. Tegemist on kvantitatiivse teadusuuringusega, mis annab laiemat ülevaate lastevanemate teadlikkusest seoses kaasava hariduse olemuse ja selle rakendamisega alushariduses, ent tulemustest ei selgu, millist informatsiooni seoses kaasava hariduse olemuse ja selle rakendamisega vajavad lastevanemad enda teadlikkuse tõstmiseks (Paljasma, 2021). Paljasma (2021) teadusuuring annab aluse edasiseks kvalitatiivseks teadusuuringuks, saamaks teada lastevanemate arusaamu, teadmisi ning vajadusi kaasava hariduse kontekstis. Sellest tulenevalt on magistr töö eesmärk välja selgitada lastevanemate arusaam kaasava hariduse olemusest, teadlikkus kaasava hariduse rakendamisest alushariduses ja lastevanemate informatsiooni vajadus seoses kaasava hariduse olemuse ja selle rakendamisega alushariduses.

1. Teoreetiline ülevaade

Magistritöö teoreetiline ülevaade koosneb kolmest alapeatükist. Esimeses alapeatükis antakse teaduskirjandusel põhinev ülevaade kaasava hariduse määratlusest alushariduse kontekstis. Teises alapeatükis käsitletakse kaasava hariduse dimensioone – filosoofiline ja praktiline olemus. Viimases alapeatükis antakse ülevaade lastevanemate suhtumisest kaasavasse haridusse alushariduses ning esitatakse uurimistöo uurimisprobleem, -eesmärk ning eesmärgi saavutamiseks püstitatud uurimisküsimused.

1.1. Kaasava hariduse definitsioon alushariduses

Kaasavat haridust defineeritakse mitmeti. Kohati defineeritakse kaasavat haridust kui hariduskäsitust, mille kohaselt erivajadusega laps omandab teadmisi elukohajärgses haridusasutuses üheskoos eakaaslastega (Erelt *et al.*, 2014; Haridus- ja Teadusministeerium [HTM], 2023; Häidkind & Oras, 2016). Mõnel juhul on kaasavat haridust käsitletud kui protsessi, mille käigus kõik lapsed, sõltumata individuaalsetest eripäradest ja vajadustest, omandavad teadmisi ühises õpikeskkonnas tegutsedes (Haug, 2017; UNESCO, 2009). Oluline on märkida, et tegemist on kahe erineva käsitusega. Ühel juhul on tegemist kaasava hariduse kitsama käsitusega, mille keskmes on erivajadusega laps ja teisel juhul kaasava hariduse laiemal käsitusega, mille keskmes on kõik lapsed, sõltumata sellest, millised on nende bioloogilised ja sotsiaalsed tunnused.

Mitchell (2015) defineerib kaasavat haridust kui nähtust, „mida saab hinnata kümne tunnuse põhjal: kontseptsioon, paigutamine, õppekava, hindamine, õpetamine, aktsepteerimine, juurdepääs, toetus, ressursid ja juhtimine“ (lk 8). Slee ja Tait (2022) defineerivad kaasavat haridust kui globaalset liikumist, mis on ajas pidevalt muutuv. Muutused on tingitud konkreetsetest aspektidest, milleks on: riik, poliitika, majandus, aeg ja kultuur (Slee & Tait, 2022). Lisaks defineeritakse kaasavat haridust kui tööriista, mille abil on võimalik saavutada soovitud edu ja tulemusi. Seejuures on oluline rõhk hariduse kvaliteedil ja võrdsusel – õigus saada kvaliteetset haridust, olenemata sotsiaalsest diferentseerimisest (Euroopa Eriõppe ja Kaasava Hariduse Agentuur, 2014; Euroopa Eriõppe ja Kaasava Hariduse Agentuur, 2017; Euroopa sotsiaalõiguste sammas, 2017; HTM, 2023; UNESCO, 2008).

Göransson ja Nilholm (2014) on täheldanud, et kaasava hariduse defineerimisel, saab eristada nelja erinevat määratluste kategooriat: 1) *paigutuse määratlus* – kaasamine kui erivajadusega laste paigutamine üldharidusasutustesse; 2) *konkretiseeritud individuaalne määratlus* – kaasamine kui erivajadusega laste vajaduste rahuldamine; 3) *üldine*

Lastevanemate teadlikkus kaasava hariduse olemusest alushariduses *individuaalne määratlus* – kaasamine kui kõigi laste vajaduste rahuldamine ning 4) *ühenduse määratlus* – kaasamine kui eripäraste tunnustega kogukondade loomine. Seejuures on oluline silmas pidada kõikide kategooriate omavahelist seotust ehk üks määratluse kategooria eeldab ka teiste kategooriate olemasolu (Göransson & Nilholm, 2014).

Nelis ja Pedaste (2020) on leidnud kõiki teaduskirjanduses leiduvaid definitsioone arvestades, et kaasava hariduse defineerimisel alushariduses, saab rakendada kahte dimensiooni – filosoofiline ja praktiline olemus. Filosoofiline olemus käsitleb kaasamisega seotud väärtusi, uskumusi ja lähenemisi ning väljendub kultuuris, aga ka valikutes ja otsustes, mida haridussüsteemis tuleb teha. Praktiline olemus käsitleb kaasamisega seotud toiminguid, mis soodustavad kaasava hariduse rakendamist haridussüsteemi eri tasanditel (Nelis & Pedaste, 2020). Tuginedes kahele dimensioonile defineerivad Nelis ja Pedaste (2020) kaasavat haridust järgnevalt:

Kaasavaks hariduseks nimetatakse inimõigusi arvestavat ja heale haridusele ligipääsu võimaldavat lähenemisviisi, kus lapsed tajuvad sotsiaalset integratsiooni ja kuuluvustunnet laiemas sotsiaalses võrgustikus, hoolimata nende erivajadustest, ning kaasamine saavutatakse laste aktiivse mõtestatud osaluse ja personaalse lähenemise kaudu lapse arengu toetamisel tema täielikku potentsiaali arvestades (lk 145).

Käesolevas magistritöös käsitletakse kaasavat haridust lähtuvalt Nelis ja Pedaste (2020) definitsioonist. Antud definitsioon on autori arvates sobiv, sest see hõlmab endas kahte dimensiooni mitmete oluliste aspektidega kaasava hariduse kontekstis.

1.2. Dimensioonid – filosoofiline ja praktiline olemus

Seoses filosoofilise olemusega toovad Nelis ja Pedaste (2020) esile neli aspekti: juurdepääs haridusele, inimõigused, kuuluvustunne ja sotsiaalne integratsioon. *Juurdepääs haridusele* viitab hariduse kättesaadavusele. Haridus on kõigile lastele ilma igasuguse diskrimineerimise ja eelarvamusega ligipääsetav ja kättesaadav (Bendová *et al.*, 2014; Nelis & Pedaste, 2020). Alushariduse kättesaadavuse tagamine edendab kõigi laste, olenemata sellest, kas erivajadus esineb või mitte, täielikku osalust, luues samaaegselt lastele väärtuslikke ja valikurohkeid õpivõimalusi oma potentsiaali realiseerimiseks (Euroopa Eripedagoogika Arendamise Agentuur, 2009).

Inimõigused viitavad lapse ja tema perekonna õigustele ja võimalustele. Igal lapsel ja tema perekonnal, sõltumata sellest, kas erivajadus esineb või mitte, on tagatud teiste ühiskonnaliikmetega võrdsed võimalused ja õigused ühiskonnaelus osalemiseks. Samuti käsitleb antud aspekt õigust alushariduse omandamisele ja seda üheskoos eakaaslastega (Nelis

Lastevanemate teadlikkus kaasava hariduse olemusest alushariduses & Pedaste, 2020). Siinjuures on oluline rõhutada, et õiguste ja võimaluste tagamisest üksnes ei piisa. Oluline on ka aktsepteeriv ja mittehinnanguline suhtumine, kaasamine ning tegutsemine. Samuti teadlikkus ning vahendid ja ressursid (Hanga, 2013).

Kuuluvustunne tähendab „ühtekuuluvustunde tekitamist, kus erivajadusega lapsega arvestatakse ühtviisi nii perekonnas, kogukonnas kui ka ühiskonnas kui täisväärtusliku ja võrdse liikmega“ (Nelis & Pedaste, 2020, lk 144). Kuuluvustunne on vajadus, mis on tähenduslik igas eas. Lapse haridustee algab üldjuhul alusharidusest ning see ei saa olla edukas, kui lapse vajadused ei ole rahuldatud. Antud aspekt eeldab perekondade ja kogukonna toetavat tuge ning tugisüsteemi efektiivset toimimist (Euroopa Eripedagoogika Arendamise Agentuur, 2011).

Sotsiaalne integratsioon viitab osapoolte omavahelistele suhetele. Oluline on positiivne sotsiaalne kontakt nii eakaaslaste kui ka teiste ühiskonnaliikmetega (Nelis ja Pedaste, 2020). Sotsiaalse kontakti loomisel on määrav tähtsus hoiakutel ja nende kujundamisel (Euroopa Eripedagoogika Arendamise Agentuur, 2009), sest üksnes positiivsed hoiakud toetavad sotsiaalset integratsiooni eesmärgipäraselt.

Praktiline olemus käsitleb kaasamisega seotud toiminguid, mis soodustavad kaasava hariduse rakendamist haridussüsteemi eri tasanditel. Seoses praktilise olemusega saab esile tõsta kolm aspekti: osalemine, tugisüsteem ja lapse areng. Aspekt *osalemine* viitab laste kaasamisele. Lapsed, sõltumata individuaalsetest eripäradest ja vajadustest, on kaasatud keskkonda, kus igaüks on õppe- ja kasvatustegevuse aktiivne osaleja. Seejuures on oluline rõhk lapsest lähtuval õppel ehk pakutav õpe on kohandatud laste võimetest, vajadustest ja huvidest lähtuvalt (HTM, 2023; Nelis & Pedaste, 2020).

Tugisüsteem hõlmab endas mitmeid erinevaid osi, nagu näiteks tugisüsteemide olemasolu ja kättesaadavus, tagamaks vajalike teenuseid erinevatele osapooltele (HTM, 2023; Nelis & Pedaste, 2020). Kaasava hariduse strateegiate rakendamine. Selle all peetakse silmas lähenemisviisi, mille eesmärk on tagada kõigile lastele jõukohast haridust (Majoko, 2016; Nelis & Pedaste, 2020). Viimaseks on professionaalne enesearendamine. Kõik täiskasvanud, kes on kaasava hariduse rakendamisega mingilgi määral seotud, omavad võimalusi enesearendamiseks (Nelis & Pedaste, 2020). Seejuures peavad täiskasvanud endale teadvustama, et laste kasvatamine ja õpetamine on samaaegselt ka elukestev õppimine ehk enesearendamine on iga täiskasvanu enda vastutada (Euroopa Eriõppe ja Kaasava Hariduse Agentuur, 2014).

Lastevanemate teadlikkus kaasava hariduse olemusest alushariduses

Aspekt *lapse areng* viitab lapse individuaalsele arengule ja seatud õpiesmärkidele, mis on saavutatavad kohandatud õpe kaudu. Samuti on fookuses lapse positiivsete emotsioonide ja eduelamuste kogemine (Nelis & Pedaste, 2020). Siinjuures on tähenduslik roll täiskasvanu teadmistel ja kutseoskustel, sest antud aspekt eeldab teadlikke tegevusi ja otsuseid.

1.3. Lastevanemate suhtumine kaasavasse haridusse alushariduses

Varasemad uuringud, mis on käsitlenud lastevanemate suhtumist kaasavasse haridusse, on võtnud arvesse nii erivajadusega laste vanemate kui ka erivajaduseta laste vanemate seisukohti (Lohmann *et al.*, 2019; Paseka & Schwab, 2020). Olulisemad mõjutajad suhtumise kujunemisel on lastevanemate ja ka laste bioloogilised ja sotsiaalsed tunnused. On leitud, et lastevanemate suhtumist mõjutavad laste erivajadused ja nende raskusastmed. Vanemate toetus kaasavale haridusele väheneb oluliselt, kui lastel on keerulisemad erivajadused, näiteks autism, vaimupuue või käitumishäired (Hilbert, 2014; Paseka & Schwab, 2020). Lisaks on täheldatud, et lastevanemate suhtumist mõjutavad ka vanemate sugu, vanus, haridustase ning majanduslikud võimalused (Lohmann *et al.*, 2019; Paseka & Schwab, 2020).

Kuigi lastevanemate suhtumist mõjutavaid tegureid on omajagu, on vanemad siiski arvamusel, et kaasamine toob kõigile lastele rohkem potentsiaalset kasu kui kahju. Lastevanemate arvates erivajadusega lapse kaasamine ja tema osalemine õppe- ja kasvatusprotsessis, arendab erivajadusega lapse eakaaslastes eetilist tundlikkust ja oskust aktsepteerida teiste inimeste erinevusi. Samuti nähakse kaasava hariduse eelisena ka seda, et erivajadusega lapse kaasamisel, lapse eakaaslased õpivad paremini tundma oma tugevusi ja nõrkusi ning lähtuvalt nendest ennast teostada (Lohmann *et al.*, 2019). Vanemate arvates soodustab kaasamine ka erivajadusega lapse aktsepteerimist kogukonna poolt ning loob võimalusi tema sotsialiseerumiseks ja sõprussidemete loomiseks (Lohmann *et al.*, 2019) ehk erivajadusega laps kogeb sotsiaalset integratsiooni (Nelis & Pedaste, 2020).

Ehkki lastevanemate suhtumine kaasavasse haridusse on üldiselt positiivne, leidub siiski ka murekohti. Vanemate vaates on üks murekoht see, et erivajadusega lapse kaasamisel võivad lapse eakaaslased kogeda agressiivsust ja/või omandada erivajadusega lapselt sobimatut käitumist (Lohmann *et al.*, 2019; Paseka & Schwab, 2020). Siinjuures on tähenduslik roll täiskasvanul ja positiivse käitumise edendamisel, sest täiskasvanu on üldjuhul eeskuju, keda lapsed vaatlevad, matkivad ja kuulavad. Lastevanemate arvates võib kaasamine mõjutada ka erivajadusega lapse eakaaslaste õppimist, sest lapsed võivad jääda vajaliku tähelepanuta ning ligipääsuta erinevatele materjalidele ja ressurssidele (Lohmann *et al.*,

Lastevanemate teadlikkus kaasava hariduse olemusest alushariduses (2019). Siinkohal tuleks ehk mõelda lisapersonalile, mis Eesti kontekstis on paraku üsna problemaatiline.

Erivajadusega lapse puhul nähakse murekohana seda, et laps võib saada vähem tugispetsialistide tuge, võrreldes spetsialiseerunud asutustega. Samuti nähakse murekohana ka seda, et erivajadusega laps võib olla nii täiskasvanute kui ka eakaaslaste poolt tõrjutud. Siinjuures on samuti tähenduslik roll täiskasvanul, tema hoiakutel ja käitumisel, sest nagu eelnevalt juba mainitud sai, on täiskasvanu üldjuhul lapse eeskuju. Täiskasvanu puhul mainitakse ka erialast ettevalmistust. Kohati on vanemad veendunud, et erivajadusega lapsed saavad vähem lasteaiaõpetajate erialast toetust. Vanemad kahtlevad, et lasteaiaõpetajad suudavad oma tausta ja oskustega adekvaatselt lapsi toetada (Lohmann *et al.*, 2019; Majoko, 2016). Teisalt on täheldatud, et vanemate arvates täiskasvanud omavad ettevalmistust kaasava hariduse rakendamiseks. Vanemad leiavad, et kaasamisel täiskasvanud märkavad rohkem laste individuaalseid eripärasid ja vajadusi ning nendest lähtuvalt pakuvad lastele sellist õpet, mille puhul kõik lapsed saavad kasu (Paseka & Schwab, 2020). Antud erinevused võivad olla tingitud sellest, et lastevanemate kogemused on erinevad, mistõttu ka suhtumine lasteaiaõpetaja ettevalmistusse varieerub.

Barton ja Smith (2015) on soovitanud rakendada mitmeid meetmeid lastevanemate positiivse suhtumise kujundamiseks ja murekohtade lahendamiseks. Näiteks luua lastevanematele suunatud materjale, pakkuda lastevanematele võimalusi uurida ja käsitleda kaasava haridusega seotud teemasid ning korraldada kohtumisi, kus erinevad osapooled saavad jagada teadmisi, kogemusi ja murekohti (Barton & Smith, 2015). Eesti alushariduse kontekstis on täheldatud, et koolieelsed lasteasutused rakendavad erinevaid meetmeid lastevanemate kaasamiseks ja toetamiseks, ent selgub, et perekonna kaasamine ja toetamine on küllaltki keeruline, sest kaasamise ja toetamise protsessi mõjutavad erinevad aspektid (Aleksandrova, 2021; Lui *et al.*, 2015; Nelis & Pedaste, 2020; Nelis *et al.*, 2023). Olulisim aspekt, on lastevanemate teadlikkus kaasava hariduse olemusest ja selle rakendamisest alushariduses (Aleksandrova, 2021; Nelis & Pedaste, 2020). Paljasma (2021) väidab, et lastevanemate teadlikkus kaasava hariduse olemusest on pigem keskpärane, mis omakorda võib viidata sellele, et kaasava hariduse definitsioon ja selle olemus ei ole lastevanemate seas teadvustatud ja mõtestatud (Nelis *et al.*, 2023).

Alushariduse tasandil on Eestis läbiviidud ainult üks teadusuuringus, mis käsitleb lastevanemate arusaamu kaasava hariduse olemusest ja sellega seonduvast. Tegemist on kvantitatiivse teadusuuringusega, mis annab laiemat ülevaate lastevanemate teadlikkusest seoses kaasava hariduse olemuse ja selle rakendamisega alushariduses, ent tulemustest ei

Lastevanemate teadlikkus kaasava hariduse olemusest alushariduses selgu, millist informatsiooni seoses kaasava hariduse olemuse ja selle rakendamisega vajavad lastevanemad enda teadlikkuse tõstmiseks (Paljasma, 2021). Paljasma (2021) teadusuurimus annab aluse edasiseks kvalitatiivseks teadusuurimuseks, saamaks teada lastevanemate arusaamu, teadmisi ning vajadusi kaasava hariduse kontekstis. Sellest tulenevalt on magistritöö eesmärk välja selgitada lastevanemate arusaam kaasava hariduse olemusest, teadlikkus kaasava hariduse rakendamisest alushariduses ja lastevanemate informatsiooni vajadus seoses kaasava hariduse olemuse ja selle rakendamisega alushariduses. Eesmärgi saavutamiseks püstitati järgmised uurimisküsimused:

1. Milline on lastevanemate arusaam kaasava hariduse olemusest?
2. Milline on lastevanemate teadlikkus kaasava hariduse rakendamisest alushariduses?
3. Millist informatsiooni seoses kaasava hariduse ja selle rakendamisega vajavad lastevanemad teadlikkuse tõstmiseks?

2. Metoodika

Magistritöö eesmärk oli välja selgitada lastevanemate arusaam kaasava hariduse olemusest, teadlikkus kaasava hariduse rakendamisest alushariduses ja lastevanemate informatsiooni vajadus seoses kaasava hariduse olemuse ja selle rakendamisega alushariduses. Uurimuse läbiviimisel keskenduti uuritavate arusaamadele, teadmistele ja vajadustele.

2.1. Valim

Magistritöö valim moodustati sihipärase valimi põhimõttel, sest sihipärase valimi moodustamise viis võimaldab organiseerida uurimust isikutega, kes tulenevalt seatud eesmärgist on sobivad küsitletavad (Rämmer, 2014). Valimi moodustamisel pidid uuritavad vastama järgmistele kriteeriumitele: 1) lapsevanema laps omandab alusharidust; 2) lapsevanema laps on erivajadusega ning omandab teadmisi koos tavapäraselt arenenud lastega või 3) lapsevanema laps on tavapärase arenguga ning omandab teadmisi koos erivajadusega lapsega.

Uuritavateni jõudmiseks jagati esmalt uurimuse osalemise üleskutset sotsiaalmeedia keskkonnas Facebook, kus tutvustati ennast ja kirjeldati uurimustöö olemust. Sotsiaalmeedia keskkonnas jagatud üleskutsel ei reageeritud, mistõttu uuritavateni jõuti üksnes tuttavate abil. Uuritavatega võeti ühendust e-posti teel, tutvustati ennast, kirjeldati uurimustöö olemust ning jagati intervjuu läbiviimise üksikasju. Samuti jagati uuritavatega informeeritud nõusoleku lehte (vt Lisa 1), mida

Lastevanemate teadlikkus kaasava hariduse olemusest alushariduses uuritavad allkirjastasid digitaalselt või paberil. Uuritavate leidmiseks pöörduiti kokku 18 inimese poole, nendest kuus ei soovinud uurimuses osaleda. Äraütlemise põhjuseks oli ebakindlus oma teadmistes seoses kaasava hariduse olemuse ja selle rakendamisega alushariduses. Uuritavateks olid lastevanemad, kokku 12 isikut. Uurimuses osales kaks mees- ja kümme naissoost isikut, kelle vanus oli vahemikus 25 – 43 aastat. Kümme uuritavat vastas esimesele ja kolmandale kriteeriumile ning kaks uuritavat esimesele ja teisele kriteeriumile. Seitsmel uuritaval oli omandatud kõrgharidus, kolmel keskharidus ja kahel keskeriharidus. Konfidentsiaalsuse huvides ei avaldata magistritöös uuritavate nimesid.

2.2. Andmekogumine

Andmekogumisel rakendati poolstruktureeritud individuaalintervjuud, sest antud intervjuuliik võimaldab andmekogumisel kasutada nii eelnevalt koostatud intervjuu skeemi (vt Lisa 2), kui ka vajadusel teha muudatusi vastavalt olukorrale (Lepik *et al.*, 2014). Nagu eelnevalt mainitud, oli andmekogumise instrumendiks intervjuukava, mille koostamisel tugineti oma teadmistele, kogemustele, teoreetilises osas käsitletud teemadele ning püstitatud uurimisküsimustele. Intervjuukava koostamisel jaotati intervjuu küsimused teemaplokkideks nagu on soovitanud Lepik jt (2014), et lihtsustada vastuste leidmise protsessi püstitatud uurimisküsimustele. Intervjuukava esimeses teemaplokis otsiti vastust uurimisküsimusele „*Milline on lastevanemate arusaam kaasava hariduse olemusest?*“. Intervjuukava teises teemaplokis otsiti vastust uurimisküsimusele „*Milline on lastevanemate teadlikkus kaasava hariduse rakendamisest alushariduses?*“ ning intervjuukava kolmandas teemaplokis otsiti vastust uurimisküsimusele „*Millist informatsiooni seoses kaasava hariduse ja selle rakendamisega vajavad lastevanemad teadlikkuse tõstmiseks?*“.

Intervjuukava valiidsuse suurendamiseks, esitati kava magistritöö juhendajale. Intervjuukava esitamise eesmärgiks oli saavutada ühene mõistetavus ja vastavus püstitatud uurimisküsimustele. Intervjuukava valiidsuse suurendamiseks viidi läbi ka prooviintervjuu. Prooviintervjuust ilmnis, et koostatud intervjuukava ei vaja märkimisväärseid muudatusi, mistõttu intervjuukavas muudeti üksnes kahe küsimuse sõnastust, tagamaks küsimuste arusaadavust uuritavatele. Prooviintervjuu lisati analüüsitava andmete hulka, sest prooviintervjuus esinesid vastused püstitatud uurimisküsimustele.

Andmeid koguti 2024. aasta veebruari- ja märtsikuus. E-posti teel lepiti kokku

Lastevanemate teadlikkus kaasava hariduse olemusest alushariduses intervjuude läbiviimise aeg ja koht. Seejuures arvestati mõlema osapoolde võimalustega, mistõttu andmekogumine toimus nii otsesel suhtlemisel kui ka Interneti keskkonna Zoom vahendusel. Intervjuud alustati soojendusvestlusega nagu on soovitanud Lepik jt (2014). Uuritavatele tutvustati uurimustööd ja sellega seonduvat. Seejärel selgitati uuritavatele nende õigusi ning seda, kuidas on tagatud nende konfidentsiaalsus. Enne intervjuude alustamist, küsiti uuritavatele ka intervjuude salvestamise luba. Intervjuude keskmine kestus oli 15 minutit. Andmekogumisel kujunes kõige lühema intervjuu pikkuseks 12 minutit ja kõige pikema intervjuu kestuseks 22 minutit. Andmeid dokumenteeriti mobiiltelefoni rakenduse Helisalvesti abil ning hoiustati parooliga kaitstud arvutis.

2.3. Andmeanalüüs

Andmeid analüüsiti kvalitatiivse induktiivse sisuanalüüsi meetodil, sest „kvalitatiivne sisuanalüüs võimaldab keskenduda teksti peamistele, tõenäolise vastuvõtu seisukohast olulistele tähendustele“ (Kalmus *et al.*, 2015, para 3). Uuritavate suulisele tekstile anti kirjalik kuju ehk uuritavate suuline tekst transkribeeriti. Uuritavate suulise teksti transkribeerimisel rakendati veebipõhist kõnetuvastusprogrammi (Olev & Alumäe, 2022), kiirendamaks transkribeerimise protsessi. Antud programmi rakendamisel arvestati transkriptsioonide korrigeerimise vajadusega, mistõttu transkribeeritud tekste ka hiljem korrigeeriti. Transkriptsioonide korrigeerimisel kuulati helisalvestisi ning võrreldi transkriptsioone uuritavate suulise tekstiga, tuvastamaks ebatäpsusi, mis vajavad parandusi.

Transkribeeritud andmeid vormistati Wordi töölaarakenduses, seejuures peeti kinni teksti vormistatusnõuetest. Konfidentsiaalsuse huvides kasutati uuritavate nimede asemel pseudonüüme. Andmete vormistamisel rakendati järgnevaid transkribeerimismärke: 1) (.) – transkribeerimismärk, mis tähistab intervjuus lühikest pausi; 2) (I) – transkribeerimismärk, mis tähistab intervjuus pikemat pausi; 3) [/] – transkribeerimismärk, mis tähistab intervjuus ebaselgeid kohti või korduvaid sõnu ja 4) /.../ – transkribeerimismärk, mis tähistab ebaolulisi tekstilõike (Laherand, 2008). Transkribeeritud andmete kogumaht oli 62 lehekülge. Ühe intervjuu transkribeerimiseks kulus keskmiselt neli tundi.

Seejärel tegeleti transkriptsioonide analüüsimisega. Transkriptsioonide analüüsimisel rakendati kvalitatiivse sisuanalüüsi tarkvara, milleks oli QCAmap (Mayring, 2014). QCAmap (2014) keskkonda lisati uurimisküsimused ja transkribeeritud tekstide failid. Transkriptsioonid loeti mitmekordselt läbi ning tekstilõigud ja laused, mis olid kooskõlas uurimisküsimustega, märgiti ära ning

Lastevanemate teadlikkus kaasava hariduse olemusest alushariduses määrati neile kood. Saadud koodidest moodustati (pea) kategooriad, mis omakorda jagunesid alakategooriateks.

Andmeanalüüsi usaldusvääruse tagamiseks konsulteeriti transkriptsioonide kodeerimisel ja kategoriseerimisel magistr töö juhendajaga. Usaldusvääruse tagamiseks tehti ka korduv kodeerimine. Korduv kodeerimine tehti uurija poolt kahe nädala möödudes. Korduval kodeerimisel ilmnas, et saadud koodid on peamiselt kooskõlas esmaste kodeerimistulemustega, koodides esinenud erisustele leiti alternatiivlahendus.

3. Tulemused

Magistr töö eesmärk oli välja selgitada lastevanemate arusaam kaasava hariduse olemusest, teadlikkus kaasava hariduse rakendamise alushariduses ja lastevanemate informatsiooni vajadus seoses kaasava hariduse olemuse ja selle rakendamisega alushariduses.

Andmeanalüüsi tulemused esitatakse uurimisküsimuste kaupa. Tulemuste ilmestamiseks esitatakse intervjuudest pärinevaid väljavõtteid.

3.1. Lastevanemate arusaam kaasava hariduse olemusest alushariduses

Esimeseks uurimisküsimuseks oli: „Milline on lastevanemate arusaam kaasava hariduse olemusest?“. Antud uurimisküsimusega selgitati välja, milline on lastevanemate arusaam kaasava hariduse olemusest alushariduses. Andmeanalüüsi tulemusena kujunes välja neli (pea) kategooriat: (1) individuaalne arusaam; (2) suhtumine; (3) positiivne mõju ja (4) negatiivne mõju.

Kategooria **(1) Individuaalne arusaam** on kirjeldatav kolme alakategooria kaudu: (a) ühine lasteaiarühm; (b) erivajadusega lapse kaasamine ja (c) ebapiisavad teadmised.

(a) Ühine lasteaiarühm. Andmeanalüüsi tulemusena selgus, et kaasava hariduse mõiste seostub lastevanematele eeskätt ühise lasteaiarühmaga, kus kõigil lastel, sõltumata sellest, kas erivajadus esineb või mitte, on tagatud võrdsed võimalused alushariduse omandamiseks.

Mina olen sellest isiklikult aru saanud nii [], et kõik me oleme võrdsed ja kõik lapsed, kui võtame lasteaiat, siis kõik võivad olla ühes rühmas [], vahet pole, milline on tema siis erivajadus, kas tal on või ei ole (LV 9).

(b) Erivajadusega lapse kaasamine. Andmeanalüüsi tulemusel ilmnas, et kaasava hariduse mõiste seostub lastevanematele ka erivajadusega lapse kaasamisega ühiskonnaellu ning tavarühma, kus erivajadusega laps saab omandada alusharidust üheskoos eakaaslastega.

Lastevanemate teadlikkus kaasava hariduse olemusest alushariduses

Kaasav haridus on nagu, et kõik lapsed on nagu ühes rühmas, et ka need, kellel on erivajadus, et nemad on nagu pandud kokku nii-öelda tavalastega siis, et kaasatud nagu sinna (LV 3).

/.../ füüsiliselt erivajadusega või siis vaimselt erivajadusega, et neid kaasatakse meie siis ühiskonda (LV 8).

(c) Ebapiisavad teadmised. Andmeanalüüsi tulemusel ilmnes, et neljal lapsevanemal puuduvad vajalikud teadmised seoses kaasava hariduse olemusega alushariduses.

Ma otseselt ei tea, mida see endast kujutab (LV 4).

Samuti ilmnes, et mõnel lapsevanemal on kujunenud ekslik arusaam kaasava hariduse olemusest.

See, kus kaasatakse lapsevanemaid, siis nii-öelda haridusprotsessi (LV 6).

Kategooria **(2) Suhtumine** on kirjeldatav kahe alakategooria kaudu: (a) heakskiitev suhtumine ja (b) suhtumist mõjutavad tegurid.

(a) Heakskiitev suhtumine. Üldiselt suhtuvad lastevanemad kaasavasse haridusse ja sellega seonduvasse positiivselt. Lastevanemad pooldavad kaasava hariduse rakendamist, kui kogu protsess on korraldatud läbimõeldult ja hästi.

Kui see on korraldatud nii, et, et tavalastel on ka okei (.) ja kogu õpetaja tähelepanu ei lähe ainult erivajadusega lapsele, siis see on väga hea. Jah, mina pooldan seda (LV 1).

(b) Suhtumist mõjutavad tegurid. Andmeanalüüsi tulemusel ilmnes, et lastevanemate suhtumist kaasavasse haridusse ja sellega seonduvasse mõjutavad laste erivajadused.

Vanemate toetus kaasavale haridusele väheneb, kui lastel on keerukamad erivajadused. Eelkõige mainitakse erivajadusi, millega kaasnevad ka käitumisprobleemid.

Ma arvan, et (.) see oleneb ka, milline erivajadus lapsel on. Kui laps on füüsiliselt vägivaldne, läheb teistele lastele (.) noh, satub teiste lastega pideval füüsilisse kontakti, siis minu jaoks oleks see küll probleem ja ma ei pooldaks seda (LV 8).

Kategooria **(3) Positiivne mõju** on kirjeldatav kolme alakategooria kaudu: (a) võrdsed võimalused hariduse omandamiseks; (b) teineteisega arvestamine ja (c) teineteiselt õppimine.

(a) Võrdsed võimalused hariduse omandamiseks. Lastevanemate hinnangul võimaldab kaasav haridus erivajadusega lapsel võrdselt eakaaslastega omandada alusharidust.

Minu arust see ongi, selles mõttes nagu normaalne, et neil on võimalus õppida koos tavaliste lastega (.) no mis, ma ei tea normaalsete, tavaliste lastega (.) et neil on võrdsed võimalused [], et saavad samasugust haridust nagu teised (LV 12).

(b) Teineteisega arvestamine. Lastevanemate arvates soosib kaasav haridus tavalaste

Lastevanemate teadlikkus kaasava hariduse olemusest alushariduses empaatia arengut. Vanemate hinnangul õpivad tavalapsed märkama ja arvestama erisusi ning lähtuvalt nendest vastavalt käituma.

See on positiivne selles mõttes, et, et mu enda laps ka näeb, et, et on teistsuguseid lapsi, et kuidas siis nagu nendega, kuidas nendesse suhtuda ja kuidas nendega käituda ja kuidas (.) et nagu see näitab teistele lastele ka (.) et hoolimist rohkem ja märkamist ja abistamist ja mõistmist ja (.) et minule see meeldib (LV 3).

(c) Teineteiselt õppimine. Lastevanemate hinnangul soosib kaasav haridus teineteiselt õppimist. Eelkõige mainitakse muu kodukeelega lapsi ja nende võimalust tutvustada oma kultuuri ning õpetada eakaaslastele enda emakeelt.

Näiteks muukeelne laps, et teised lapsed saavad ka tutvuda tema keele ja kultuuriga (LV 8).

Kategooria **(4) Negatiivne mõju** on kirjeldatav nelja alakategooria kaudu: (a) keskendumine ja tähelepanu; (b) käitumisprobleemid; (c) lasteaiaõpetaja ja (d) lasteaia korralduslik pool.

(a) Keskendumine ja tähelepanu. Lastevanemate hinnangul keskendutakse kaasamisel liialt erivajadusega lastele. Vanemate arvates liigne keskendumine erivajadusega lapsele jätab teiste laste vajadused tahaplaanile. Eelkõige mainitakse individuaalset lähenemist ja tähelepanuvajadust, mida lapsed võivad kaasava hariduse rakendamisel kogeda erinevalt.

Kõige suurem negatiivsem pool on siis see, et paratamatult juhtub nii, et me jagame oma tähelepanu erinevalt [], kui on tavaline keskmine laps, siis ta võib-olla ei saa seda individuaalset lähenemist või pühendumist nii nagu saaksid, kas andekad või siis erivajadusega lapsed (.) et ma arvan, et see on võib-olla see, see negatiivne pool (LV 11).

(b) Käitumisprobleemid. Lastevanemad toovad negatiivse mõjuna välja erivajadusega laste käitumisprobleeme ja nendega kaasnevaid ohte. Lastevanemad on arvamusel, et kaasava hariduse rakendamisel võivad erivajadusega lapse eakaaslased kogeda füüsilist vägivalda või omandada erivajadusega lastelt ebasobivat käitumist.

Erivajadusega lapsed võivad olla [], näiteks agressiivsed või teiste laste suhtes nagu kuidagi negatiivselt meelesstatud, et siis see, ma arvan, see on nagu, seal võib-olla mingisugune otsene oht tervisele (.) kasvõi nagu käitumisele, kui kuidagi nagu hakkab külge (LV 2).

(c) Lasteaiaõpetaja. Lastevanemad toovad kaasava hariduse negatiivse mõjuna välja lasteaiaõpetajate negatiivset suhtumist. Eelkõige mainitakse vanema generatsiooni õpetajaid, kes vanemate hinnangul, ei soovi kaasavasse haridusse ja sellega seonduvasse hästi suhtuda.

Negatiivset (.) ma arvan, ma võin tuua need vanakooli õpetajad, kes võib-olla ei taha suhtuda sellesse hästi ja nad ei taha sellega kaasa tulla (LV 10).

Lastevanemate teadlikkus kaasava hariduse olemusest alushariduses

Lisaks mainitakse lasteaiaõpetajate kutseoskusi. Lastevanemad toovad kaasava hariduse negatiivse mõjuna välja õpetajate puudulikke teadmisi ja oskusi tegelemaks erivajadusega lapsega kaasava hariduse rakendamisel.

Kui õpetajal ei ole piisavalt oskusi selle lapsega toime tulla, meil oli seal õpetaja, kes ei osanud toime tulla (LV 6).

(d) Lasteaia korralduslik pool. Lastevanemad toovad kaasava hariduse negatiivse mõjuna välja tugisüsteemi puudulikkust. Vanemad on seisukohal, et kaasava hariduse rakendamisel puudub vajalik tugisüsteem õpetajatele, õpetajad on jäetud üksi oma murede ning probleemidega.

See on see, et puudub nagu vajalik tugisüsteem õpetajale (LV 1).

Lisaks toovad lastevanemad negatiivse mõjuna välja personali suurt puudust ja lasteaiarühmade suurust, mistõttu lasub kogu vastutus ja koormus õpetajatel.

Personali puudus võib-olla, et [], et õpetajatel on väga suur vastutus ja lapsi on nii palju korruga, et siis on nagu, võib-olla ei jõua lihtsalt kõike märgata, abistada, et see võib olla (LV 3).

3.2. Lastevanemate teadlikkus kaasava hariduse rakendamisest alushariduses

Teiseks uurimisküsimuseks oli: „Milline on lastevanemate teadlikkus kaasava hariduse rakendamisest alushariduses?“. Antud uurimisküsimusega selgitati välja, milline on lastevanemate teadlikkus kaasava hariduse rakendamisest alushariduses. Andmeanalüüsi tulemusena kujunes välja neli (pea) kategooriat: (1) kaasava hariduse rakendamise eeldused; (2) lasteaiaõpetaja isikuomadused ja roll; (3) lasteaias loodud võimalused ja (4) ebapiisavad teadmised kaasava hariduse rakendamisest.

Kategooria **(1) Kaasava hariduse rakendamise eeldused** on kirjeldatav kuue alakategooria kaudu: (a) tööjõu suurendamine; (b) lasteaiarühma suurus; (c) tugisüsteem lasteaias; (d) õpetaja professionaalne areng; (e) koostöö ja (f) lastevanemate koolitamine.

(a) Tööjõu suurendamine. Lastevanemad toovad kaasava hariduse rakendamise eeldusena välja tööjõu suurendamist. Vanemate hinnangul on kaasava hariduse rakendamisel oluline suurendada lasteaia personali hulka rühmas.

Kindlasti võiks siis keegi nagu juures olla rühmas, kui on, kui on nagu erivajadusega laps rühmas (LV 3).

(b) Lasteaiarühma suurus. Lastevanemad toovad kaasava hariduse rakendamise eeldusena välja lasteaiarühma suuruse muutmist. Vanemad on seisukohal, et kaasava hariduse rakendamisel on oluline vähendada ka laste arvu rühmas.

Lastevanemate teadlikkus kaasava hariduse olemusest alushariduses

Rühma suurus peab väiksem olema (LV 6).

(c) Tugisüsteem lasteaias. Lastevanemad toovad kaasava hariduse rakendamise eeldusena välja eri osapoolte kaasamist. Eelkõige mainitakse lastevanemaid, tugisikuid ning erispetsialiste – logopeed ja eripedagoog. Lastevanemate hinnangul on kaasava hariduse rakendamisel oluline, et kogu protsessi oleksid kaasatud kõik osapooled, kes on sellega mingilgi määral seotud.

/.../ on vaja nagu hästi palju inimesi kaasata, on tugisik, on eripedagoog, lapsevanem []]. Mmm... (.) mis põhiline tugispetsialist, eripedagoog, logopeed, no kõik need vajalikud spetsialistid peaksid olema olemas (LV 11).

Andmeanalüüsi tulemusena selgus, et lastevanemad on arvamusel, et kaasava hariduse rakendamisel on oluline ka lasteaia juhtkonna toetus ning seda suuremal määral just õpetajatele. Vanemate hinnangul peaks lasteaia juhtkond pakkuma suuremat toetust õpetajatele, eriti neile, kes võivad vajada lisatuge erivajadusega lastega tegelemisel.

Võib-olla juhtkonna poolt ka suurem toetus (LV 1).

Lisa mingit tuge õpetajatele, kes võib-olla vajavad seda (LV 6).

(d) Õpetaja professionaalne areng. Lastevanemad toovad kaasava hariduse rakendamise eeldusena välja lasteaiaõpetajate professionaalset arengut. Vanemad peavad oluliseks lasteaiaõpetajate enesearengut, rõhutades, et kaasava hariduse rakendamisel peavad õpetajad oma mugavustsoonist välja astuma, rohkem uurima, lugema ning koolitama ennast sellega seonduvatel teemadel.

Õpetajad peaksid oma mugavustsoonist, millega nad on harjunud, välja astuma, natukene rohkem tööd tegema, õppima juurde, lugema juurde (.) et ma usun, et see on nagu tehtav (LV 10).

(e) Koostöö. Andmeanalüüsi tulemusena selgus, et lastevanemad peavad oluliseks koostööd rühma personaliga. Vanemate hinnangul on kaasava hariduse rakendamisel oluline suhelda ja teha koostööd rühma personaliga lapse heaolu nimel.

Vanemad ja õpetajad peaksid omavahel nagu suhtlema, sest lasteaed ju toetab kodust kasvatust ja vastupidi (LV 12).

(f) Lastevanemate koolitamine. Vanemad toovad kaasava hariduse rakendamise eeldusena välja nende endi koolitamist. Lastevanemad on seisukohal, et kaasava hariduse rakendamisel on oluline, et haridusasutus pakuks ka neile koolitusi, mis toetaksid nende endi arengut kaasava hariduse teemal.

Lastevanemate teadlikkus kaasava hariduse olemusest alushariduses

Lastevanematele ka mingi koolitus [], et mida see üldse tähendab, et nad saaksid nagu oma lapsi kodus toetada, kui on näiteks selline olukord, on laps, kes koguaeg lööb või et, et karjub, või [] ma ei tea, ei suuda mingeid toite süüa (LV 1).

Kategooria **(2) Lasteaiaõpetaja isikuomadused ja roll** on kirjeldatav kolme alakategooria kaudu: (a) õpetaja isikuomadused; (b) õpetaja kutseoskused ja (c) koostöö algataja.

(a) Õpetaja isikuomadused. Andmeanalüüsi tulemusena selgus, et lastevanemad peavad oluliseks lasteaiaõpetaja isikuomadusi. Vanemad on seisukohal, et kaasava hariduse rakendamisel on oluline, et õpetaja oleks avatud olekuga ning suhtuks kaasavasse haridusse ja sellega seonduvasse professionaalselt, avaldades samaaegselt soovi toetada lapsi nende arenguteel.

/.../ ma arvan, et, et õpetaja peaks nagu valmis selleks kindlasti olema (.) noh suhtuma sellesse ka nagu mitte, et see on nagu kohustus, vaid [] last toetama (.) et tahtma seda nagu teha (LV 2).

(b) Õpetaja kutseoskused. Andmeanalüüsi tulemusena selgus, et lastevanemad peavad oluliseks lasteaiaõpetaja kutseoskusi. Vanemate hinnangul peaks õpetaja olema mitmekülgne ning eeskätt pädev oma tegemistes. Lastevanemate arvates peaks õpetaja kaasava hariduse rakendamisel märkama erivajadusega lapse vajadusi ning lähtuvalt nendest looma sellist õpikeskkonda, kus nii erivajadusega lapsel kui ka tema eakaaslastel oleks võimalik kasvada, areneda ning kogeda positiivseid emotsioone.

Tema roll on nagu märgata seda, mis seal erivajadustega lapsed (.) mis vajadused on ja disainida seda keskkonda nagu selliseks, kus nii see kui ka ülejäänud lapsed saavad mõnusalt aega veeta, kasvada ja areneda (LV 6).

(c) Koostöö algataja. Lastevanemate arvates on kaasava hariduse rakendamisel lasteaiaõpetajal ülimalt oluline roll. Vanemad on arvamusel, et lasteaiaõpetaja peaks algatama ja edendama nendega koostööd. Samuti mainitakse õpetajapoolset suunamist, nõustamist ning informeerimist rühmas toimuvast.

Ta peab nõustama ka lapsevanemaid, nii erivajadusega siis, neid keda kaasatakse, kui ka, kui ka neid tavarühma lapsevanemaid peab hoidma nagu kursis ja peab oskama neid nõustada (LV 5).

Kategooria **(3) Lasteaias loodud võimalused** on kirjeldatav kahe alakategooria kaudu: (a) tugisüsteem lasteaias ja (b) koolituste võimaldamine.

(a) Tugisüsteem lasteaias. Suurem osa lastevanematest mainib lasteaia tugisüsteemi

Lastevanemate teadlikkus kaasava hariduse olemusest alushariduses olemasolu, mis hõlmab endas selliseid spetsialiste nagu tugiisik, logopeed ja eripedagoog. Vanemad hindavad lasteaia tugisüsteemi olemasolu, täheldades, et on haridusasutusi, kus tugisüsteem on üsna puudulik.

Lapsel on rühmas ka üks erivajadustega laps, et tal on lihtsalt tugiisik (LV 12).

Logopeed on meil endal majas olemas ja eripedagoog (.), et see on ka nagu suur pluss, et tihtipeale lasteaedades ei ole neid eri, neid eripedagooge ja logopeede (LV 3).

Üks lapsevanem mainib samuti lasteaia tugisüsteemi olemasolu, mis hõlmab endas selliseid spetsialiste nagu logopeed ja eripedagoog, kuid tema hinnangul ei piisa üksnes erispetsialistide olemasolust. Lapsevanem märgib, et tema lapse lasteaias ei saa lapsed piisavalt eripedagoogilist tuge, sest spetsialist ei ole oma tegevustes pädev ning tema kaasamine kaasava hariduse rakendamise protsessi on üsna problemaatiline.

Võiks öelda, et tegelikult ei ole (.) olgem ausad. Lasteaias on küll eripedagoog, aga, aga noh, ma leian, et ta ei ole nagu piisavalt (.) hetkel piisavalt pädev. Ta on nagu vähe kaasatud (.) rühma, selle konkreetse rühma, kus on siis erivajadusega laps. Et ma arvan, et kesiselt, meil on küll logopeed, eripedagoog, aga see on ka kõik, et (.) ei ole nagu sihkest aktiivset edasiminekut või, või ma leian, et ei ole väga hästi (LV 5).

Andmeanalüüsi tulemusena selgus, et on ka lapsevanemaid, kes tunnevad puudust lasteaia tugisüsteemi kuuluvate spetsialistide olemasolust. Eelkõige mainitakse tugiisikuid, aga ka logopeedi ja eripedagoogi.

No... meil on vaja logopeedi, eripedagoogi. Võib-olla mõnel juhul oleks hetkel vajadus ka tugiisiku järgi (LV 8).

(b) Koolituste võimaldamine. Andmeanalüüsi tulemusena selgus, et koolieelsed lasteasutused on toetanud lastevanemate enesearengut ning seda koolituste näol. Lastevanematele on korraldatud koolitusi, toetamaks kaasava hariduse rakendamist rühmas. Vanemad mainivad ka lasteaiaõpetajaid ja erispetsialiste, kelle enesearengut on samuti toetatud koolituste läbiviimisega.

Ongi, meil on korraldatud koolitusi õpetajatele ja lapsevanemale ka, [], kellel, nagu avastati [] on erivajadus, et tehti koolitus (LV 3).

Kategooria (4) Ebapiisavad teadmised kaasava hariduse rakendamisest.

Andmeanalüüsi tulemusena selgus, et neljal lapsevanemal puuduvad vajalikud teadmised seoses kaasava hariduse rakendamisega alushariduses. Lastevanemad tõid põhjusena välja kommunikatsiooni puudulikkust ning nende vähest informeerimist rühma personali poolt.

Lastevanemate teadlikkus kaasava hariduse olemusest alushariduses

Ma ei tea, ma ei, ei tea, sest meil vist ju ei ole sellest räägitud või meil ei ole ju erivajadustega lapsi rühmas, et lapsevanemaid oleks sellega kurssi viidud, seega ei, ma ei tea, ma siis vastan nii, et ma ei tea (LV 10).

3.3. **Vajaminev informatsioon lastevanemate teadlikkuse tõstmiseks**

Kolmandaks uurimisküsimuseks oli: „Millist informatsiooni seoses kaasava hariduse ja selle rakendamisega vajavad lastevanemad teadlikkuse tõstmiseks?“. Antud uurimisküsimusega selgitati välja, millist informatsiooni seoses kaasava hariduse ja selle rakendamisega, vajavad lastevanemad enda teadlikkuse tõstmiseks. Andmeanalüüsi tulemusena kujunes välja kolm (pea) kategooriat: (1) informatsioon; (2) informatsiooniallikas ja (3) informatsiooni jagamise viis.

Kategooria **(1) Informatsioon** on kirjeldatav kolme alakategooria kaudu: (a) suunised; (b) õppekorraldus ning (c) kaasav haridus ja sellega seonduv.

(a) Suunised. Andmeanalüüsi tulemusena selgus, et lastevanemad vajavad suuniseid ja soovitusi, kui neil tekib rühmas mure või probleem seoses erivajadusega lapsega ning lasteaiaõpetajaga ei jõuta soovitud tulemuseni. Samuti ilmnes, et lastevanemad vajavad juhtnööre, kuidas toetada erivajadusega lapse ja tema eakaaslaste omavahelisi suhteid, vältimaks ebameeldivaid olukordi.

Soovitusi võiks ju ikka jagada, millele tähelepanu pöörata või küsida või suunata. Mingeid tööriistu anda, kuidas, kuidas toime tulla kui tekivad probleemid lapsel selle erivajadustega lapsega (LV 6).

(b) Õppekorraldus. Andmeanalüüsi tulemusena selgus, et lastevanemad vajavad teavet ja selgitusi selle kohta, kuidas rühmas toimetatakse ning milliseid meetmeid rakendatakse, kui rühmas on erivajadusega laps. Samuti ilmnes, et lastevanemad vajavad informatsiooni erivajadusega lapse ja tema eakaaslaste omavahelisest läbisaamisest.

Võib-olla seda, et kuidas seda rühmas tehakse või lihtsalt, et kas tehakse, kuidas seda tehakse, milliseid võtteid kasutatakse (LV 10).

(c) Kaasav haridus ja sellega seonduv. Andmeanalüüsi tulemusel ilmnes, et lastevanemad vajavad kõikvõimalikku informatsiooni seoses kaasava hariduse olemuse ja selle rakendamisega alushariduses. Lastevanemad vajavad informatsiooni kaasava hariduse tähenduse, eesmärgi ning olulisuse osas. Lisaks vajavad vanemad informatsiooni kaasava hariduse rakendamise osas. Lastevanemad soovivad teada, kuidas kaasav haridus konkreetsetes olukordades rakendub ning kuidas mõjutab laste haridusteed.

/.../ ma arvan, et algusest lõpuni kogu informatsioon ja alustame sellest, et mis on kaasav haridus, mida see tähendab, no see ongi see sama, mida see tähendab mulle, mida see tähendab minu lapsele. Näiteks ongi see, et kui minul on nagu, ütleme nii, et

Lastevanemate teadlikkus kaasava hariduse olemusest alushariduses

tavalaps, mida see tähendab tema jaoks, kas ta saab selle sobitatava või sobitatavate, vaata ma ei tea palju neid ju sinna tuleb on ju, kas ta saab nagu samamoodi piisavalt tähelepanu, kas, ega tema õpiedukus ei hakka nagu sellest, ei muutu nagu nõrgemaks, et kõik see tegelikult ju, et kuidas see mõjutab teda ja siis tema, tema tulevikku (LV 9).

Kategooria **(2) Informatsiooniallikas** on kirjeldatav kolme alakategooria

kaudu: (a) õpetaja; (b) juhtkond ja (c) muud isikud.

(a) Õpetaja. Andmeanalüüsi tulemusena selgus, et suurem osa lastevanematest soovib, et peamiseks informatsiooni jagajaks oleks lasteaiaõpetaja. Lastevanemad on arvamusel, et lasteaiaõpetaja peaks jagama nendega spetsiifilisemat ja konkreetsemat teavet seoses kaasava hariduse olemuse ja selle rakendamisega alushariduses, sest õpetaja on üks peamisi isikuid selles protsessis.

Ilmselt õpetajad, sest nemad on ka ikkagi, kes põhiliselt tegelevad sellega, nii et nemad oskavad ka kõige täpsemalt anda ülevaadet, hinnanguid jagada, nii et ilmselt õpetajad (LV 10).

(b) Juhtkond. Andmeanalüüsi tulemusena selgus, et on lastevanemaid, kes on veendumusel, et parimaks infoallikaks on lasteaia juhtkond, sest informatsiooni jagamise seisukohalt on lasteaia juhtkonna sõnal suurem tähendus ja mõju. Lastevanemate hinnangul peaks lasteaiajuhtkond jagama nendega üldisemat teavet seoses kaasava hariduse olemuse ja selle rakendamisega alushariduses.

Ma arvan, et seda peab ikkagi juhtkond [], direktor räägib, et nii nüüd on ja mis see on, et teda võib-olla kuuldakse paremini (LV 9).

(c) Muud isikud. Andmeanalüüsi tulemusena selgus, et on lastevanemaid, kes on arvamusel, et parimaks informatsiooni allikaks on erivajadusega laste vanemad ja spetsialistid. Lastevanemate hinnangul suudavad erivajadusega laste vanemad ja spetsialistid pakkuda neile vajalikke teadmisi ja praktilisi juhtnööre seoses kaasava hariduse olemuse ja selle rakendamisega alushariduses.

/.../ võib-olla lapsevanemaga rääkida [], selle lapsevanemaga, [], kelle laps on siis erivajadusega, et mida nagu tema teab selle kohta või siis spetsialistide käest, kes on siin lasteaias (LV 3).

Kategooria **(3) Informatsiooni jagamise viis** on kirjeldatav kolme alakategooria

kaudu: (a) suuline infovahetus; (b) kirjalik infovahetus ning (c) suuline ja kirjalik infovahetus.

(a) Suuline infovahetus. Andmeanalüüsi tulemusena selgus, et lastevanemad on seisukohal, et parimaks informatsiooni jagamise viisiks on suuline infovahetus. Lastevanemate hinnangul peaks infovahetus olema avatud, selge ning mis oluline silmast silma kohtumist hõlmav.

Eelkõige mainitakse koolitusi ja koosolekuid.

Lastevanemate teadlikkus kaasava hariduse olemusest alushariduses

See võiks olla nagu, ongi, kas siis koolituse või mingi koosoleku vormis (.) aga samamoodi kasvõi lastevanemate koosolekul, et tullaksegi ja räägitakse, et nüüd nii on, mis see on, mis meile tähendab, et ikkagi silmast silma (LV 9).

(b) Kirjalik infovahetus. On lastevanemaid, kes on seisukohal, et parimaks informatsiooni jagamise viisiks on kirjalik infovahetus. Lastevanemate hinnangul peaks infovahetus olema kirjalikul kujul, et vajalik informatsioon ei läheks kaduma. Eelkõige mainitakse kirjalikku infovahetust e-posti ja/või Eliis keskkonna kaudu.

Meili teel oleks võib-olla kõige parem, siis ei läheks info kaduma ega midagi (LV 8).

Üks lapsevanem tõi lisaks välja, et koolieelsetes lasteasutustes võiksid olla informatiivsed infotahvlid, mida lastevanemad saaksid iga kell lugeda. Vanema hinnangul on ka infotahvlid efektiivsed olulise teabe jagamiseks.

Infotahvlid [], et kui näiteks õpetaja või keegi, mmm... , et näe meil on siin rühmas nii ja nii ja infotahvilil leiate vajalikku info (.) mmm... no muidugi tänapäeval tehakse neid Internetis, aga, aga minu arvates piisaks ka infotahvlist, kus saab lihtsalt lugeda, et jah (LV 4).

(b) Suuline ja kirjalik infovahetus. Andmeanalüüsi tulemusena selgus, et on lastevanemaid, kes on arvamusel, et parimaks informatsiooni jagamise viisiks on nii suuline kui ka kirjalik infovahetus. Lastevanemad soovivad saada üldisemat informatsiooni kirjalikul kujul ning spetsiifilisemat informatsiooni suuliselt ehk silmast silma.

Üldisemad asjad kirjalikult ja siis spetsiifilisemad asjad, mis puudutavad konkreetsemaid juhtumeid, ikka suuliselt (.) et saab alati küsida, täpsustada, et saab ikka asjadest õigesti aru (LV 6).

Arutelu

Magistritöö eesmärk oli välja selgitada lastevanemate arusaam kaasava hariduse olemusest, teadlikkus kaasava hariduse rakendamisest alushariduses ja lastevanemate informatsiooni vajadus seoses kaasava hariduse olemuse ja selle rakendamisega alushariduses.

Magistritöö esimeseks uurimisküsimuseks oli: „*Milline on lastevanemate arusaam kaasava hariduse olemusest?*“. Lastevanemate arusaam kaasava hariduse olemusest varieerub vastavalt vanemate teadmistele ja individuaalsetele kogemustele. Uurimuse tulemustest selgub, et kaasava hariduse mõiste seostub lastevanematele eeskätt erinevate kaasava hariduse käsitustega. Esmalt seostub kaasava hariduse mõiste lastevanematele ühise lasteaiarühmaga, kus kõigil lastel, sõltumata individuaalsetest eripäradest ja vajadustest, on tagatud võrdsed võimalused alushariduse omandamiseks. See viitab kaasava hariduse laiemale käsitusele, mille keskmes on kõik lapsed sõltumata sellest, millised on nende bioloogilised ja sotsiaalsed tunnused (Haug, 2017; UNESCO, 2009).

Teisalt seostub kaasava hariduse mõiste lastevanematele erivajadusega lapse kaasamisega ühiskonnaellu ning paigutamiseks ühtsesse õpikeskkonda, kus erivajadusega laps saab omandada alusharidust üheskoos eakaaslastega. See viitab kaasava hariduse kitsamale käsitusele, mille keskmes on üksnes erivajadusega laps (Erelt *et al.*, 2014; HTM, 2023; Häidkind & Oras, 2016). Tähelepanu keskmes on ka kaasava hariduse filosoofiline ja praktiline olemus, tulemused viitavad *Inimõiguste* ning *Osalemise* aspektidele (Nelis & Pedaste, 2020). Paraku viitavad uurimuse tulemused ka sellele, et kaasava hariduse definitsioon ei ole kõigi lastevanemate seas teadvustatud ja mõtestatud (Nelis *et al.*, 2023). Lastevanemate teadmised on, kas puudulikud või ebaõiged, s.t, et vanematel on ekslik arusaam kaasava hariduse definitsioonist. Antud erinevused võivad tuleneda lastevanemate individuaalsetest kogemustest. Samuti informatsiooni kättesaadavuse piiratusest ja selle tõlgendamise oskusest. Siit järeldeb, et ühiskonnas tuleks rohkem jagada infot kaasava hariduse olemusest selle kõigis aspektides.

Üldiselt suhtuvad lastevanemad kaasavasse haridusse ja sellega seonduvasse positiivselt. Lastevanemate arvates võimaldab kaasav haridus erivajadusega lapsel võrdselt eakaaslastega omandada alusharidust. Kaasava hariduse eelisenä mainitakse ka erivajadusega lapse eakaaslaste empaatia arengut. Lastevanemate arvates õpivad erivajadusega lapse eakaaslased märkama ja arvestama erisusi ning lähtuvalt nendest vastavalt käituma. Sarnane tulemus ilmneb ka Lohmanni jt (2019) teadusuuringus. Siit võib järeldada, et lastevanemate uskumused seoses kaasamisega on positiivsed ning vanemad tajuvad kaasava hariduse

Lastevanemate teadlikkus kaasava hariduse olemusest alushariduses olulisust ja kasulikkust alushariduses (Lohmann *et al.*, 2019). Lastevanemate suhtumist kaasavasse haridusse mõjutavad mitmed tegurid. Olulisim tegur on lapse erivajadus ja selle raskusaste. Sarnaselt varasematele uuringutele ilmneb, et lastevanemate toetus kaasavale haridusele väheneb, kui lastel on keerulisemad erivajadused (Hilbert, 2014; Paseka & Schwab, 2020). Siinjuures võib üheks põhjuseks olla lastevanemate ebakindlus erivajadusega lapse eakaaslaste turvalisuse suhtes. Lastevanemate ebakindlus võib tuleneda vajalike teadmiste puudulikkusest või kogemustest.

Kohati on välja toodud ka kaasava hariduse negatiivne mõju. Lastevanemate arvates keskendutakse kaasamisel liialt erivajadusega lastele, mistõttu teiste laste vajadused jäävad tahaplaanile. Sarnane tulemus ilmneb ka Lohmanni jt (2019) teadusuuringus. Negatiivse mõjuna toovad lastevanemad välja sellegi, et erivajadusega lapse eakaaslased võivad kogeda agressiivsust ja/või omandada erivajadusega lapselt sobimatut käitumist. Ka antud tulemus sarnaneb varasemate teadusuuringute tulemustega (Lohmann *et al.*, 2019; Paseka & Schwab, 2020). Antud sarnasused võivad tuleneda lastevanemate kogemustest, kui ka lastevanemate hirmudest või isiklikest eelarvamustest. Lastevanemad toovad negatiivse mõjuna välja ka lasteaiaõpetajate negatiivset suhtumist. Eelkõige mainitakse vanema generatsiooni õpetajaid, kes vanemate hinnangul, ei soovi kaasavasse haridusse ja sellega seonduvasse hästi suhtuda. Lisaks toovad lastevanemad välja lasteaiaõpetajate kutseoskusi. Lastevanemad rõhutavad täiskasvanute puudulike oskusi tegelemaks erivajadusega lapsega kaasava hariduse rakendamisel. Antud tulemus sarnaneb ka varasemate teadusuuringute tulemustega (Lohmann *et al.*, 2019; Majoko, 2016), kus samuti mainitakse lasteaiaõpetajate kutseoskuste olulisust. Selline seisukohtade ühtivus võib tuleneda lastevanemate sarnastest kogemustest, mistõttu ka vanemate suhtumine lasteaiaõpetaja ettevalmistusse ühtib. Võib-olla tuleks rohkem levitada edulugusid kaasava hariduse rakendamisest, mis näitavad õpetajate valmisolekut ja toimetulekut kaasava hariduse rakendamisel.

Teiseks uurimisküsimuseks oli: „*Milline on lastevanemate teadlikkus kaasava hariduse rakendamisest alushariduses?*“. Lastevanemate teadlikkus kaasava hariduse rakendamisest alushariduses on erinev. Uurimuse tulemustest selgub, et enamik vanemaid on teadlik kaasava hariduse rakendamise põhimõtetest, kuid leidub ka neid, kelle teadmised on puudulikud. Vastajad näevad kaasava hariduse rakendamise eeldustena koolieelse lasteasutuse tööjõu suurendamist ning laste arvu muutmist rühmas. Kaasava hariduse rakendamise eeldusena näevad lastevanemad ka eri osapoolte (lastevanemad, erispetsialistid) kaasamist ja nendega koostöötoimetamist, mille olulisust on maininud ka Nelis ja Pedaste (2020). Siit võib

Lastevanemate teadlikkus kaasava hariduse olemusest alushariduses järeldata, et lastevanemad tajuvad enda vajalikkust kaasava hariduse rakendamisel ning peavad oluliseks eri osapoolte, k.a enda aktiivset osalust ning koostööd kaasava hariduse rakendamisel.

Vastajad näevad kaasava hariduse rakendamise eeldusena lasteaiaõpetajate isikuomadusi. Täiskasvanu puhul rõhutavad vanemad ka enesearendamise ning õpetajale vajalikkust toe tagamise olulisust. Nelis ja Pedaste (2020) on õpetaja omadused sh isikuomadused ja kompetentsuse kaasava hariduse rakendamise mudelis esitanud õpetaja tasandi ühe võtmetunnusena. Seega on õpetaja omadused olulised ja ka uuringust võib järeldata, et lastevanemad näevad lasteaiaõpetaja olulisust kaasava hariduse rakendamisel. Lastevanemad toovad kaasava hariduse rakendamise eeldusena välja ka nende endi koolitamist. Siit võib järeldata, et lastevanemad peavad oluliseks ka iseenda arengut kaasava hariduse teemal ning nad ootavad selles haridusasutuste tuge.

Kolmandaks uurimisküsimuseks oli: „*Millist informatsiooni seoses kaasava hariduse ja selle rakendamisega vajavad lastevanemad teadlikkuse tõstmiseks?*“. Enda teadlikkuse tõstmiseks vajavad lastevanemad kõikvõimalikku informatsiooni seoses kaasava hariduse olemuse ja selle rakendamisega alushariduses. Uurimuse tulemustest selgub, et lastevanemad vajavad informatsiooni kaasava hariduse olemuse, eesmärgi, rakendamise ning üldise olulisuse osas. Samuti ilmnes, et lastevanemad vajavad suuniseid, soovitusi ning juhtnööre tagamaks laste arengu ja heaolu toetamist kaasava hariduse rakendamisel. Siit võib järeldata, et lastevanemate vajadus informatsiooni järele on märkimisväärselt suur. Lastevanemad tunnevad puudust informatsioonist seoses kaasava hariduse olemuse ja selle rakendamisega alushariduses.

Barton ja Smith (2015) on soovitanud rakendada mitmeid meetmeid lastevanemate positiivse suhtumise kujundamiseks ja murekohtade lahendamiseks. Näiteks luua lastevanematele suunatud materjale, pakkuda lastevanematele võimalusi uurida ja käsitleda kaasava haridusega seotud teemasid ning korraldada kohtumisi, kus erinevad osapooled saavad jagada teadmisi, kogemusi ja murekohti (Barton & Smith, 2015). Uurimuse tulemustest selgub, et parimateks informatsiooni jagamise viisideks peetakse suuliseid ja kirjalikke kommunikatsiooni kanaleid. Suuliste infokanalite puhul nimetavad vanemad koolitusi ning koosolekuid, kirjalikke infokanalite puhul infokirju ja infotahvleid. Informatsiooni allikatena näevad lastevanemad eelkõige lasteaiaõpetajaid ja lasteaia juhtkonda, kuid ka erivajadusega lapse vanemaid ning spetsialiste.

Lastevanemate teadlikkuse tõstmisel on oluline tagada vanematele informatsiooni

Lastevanemate teadlikkus kaasava hariduse olemusest alushariduses mitmekesisust, arusaadavust ning mis oluline kättesaadavust. Koolieelsed lasteasutused võiksid luua lastevanematele suunatud materjale, näiteks infolehti ja -voldikuid, mis käsitleksid informatsiooni seoses kaasava hariduse olemuse ja selle rakendamisega alushariduses. Koolieelsed lasteasutused võiksid paigaldada ka infotahvleid vajaliku informatsiooniga, mida lastevanemad saaksid uurida ja lugeda. Samuti võiksid koolieelsed lasteasutused korraldada regulaarseid koolitusi lastevanematele. Lisaks õpiringe ja informatiivseid koosolekuid, kus lastevanemad, õpetajad ja spetsialistid saaksid jagada teadmisi, kogemusi ja murekohti ning arutleda nende üle.

Läbiviidud uurimus keskendus lastevanemate teadlikkusele ja informatsiooni vajadustele seoses kaasava hariduse olemuse ja selle rakendamisega alushariduses. Tulemustest selgus, et lastevanemate teadlikkus kaasava hariduse olemusest ja selle rakendamisest varieerub vastavalt nende teadmistele ja individuaalsetele kogemustele. Samuti selgus, et lastevanemad vajavad kõikvõimalikku informatsiooni seoses kaasava hariduse olemuse ja selle rakendamisega alushariduses. Magistr töö uurimisprobleemi lahendamise tulemusel saavad haridusorganisatsioonid aimu sellest, milline on lastevanemate teadlikkus kaasava hariduse olemusest ja selle rakendamisest alushariduses ning millised on lastevanemate informatsiooni vajadused lähtuvalt sellest. Sellest tulenevalt saavad haridusorganisatsioonid hõlpsamini planeerida ning korraldada lapsevanemate kaasamist ja toetamist, et saavutada tulemuslik ja last toetav tulemus, kõiki osapooli arvestades. Magistr töös tuuakse välja ka rakenduslikke ettepanekuid, mis toetavad perekonna ja lasteasutuse koostööd kaasava hariduse rakendamisel.

Magistr töö piiranguks oli erivajadusega laste vanemate vähesus valimis, mis ei võimalda tulemusi üldistada. Edasised uuringud võiksid keskenduda lastevanemate teadlikkuse uurimisele kaasava hariduse kohta suurema valimiga, mis võimaldaks teha tulemuste põhjal ka üldistusi ja arendada välja materjale või koolitusi lastevanemate teadlikkuse tõstmiseks. Siinne töö saab olla sisendiks ka uurimisinstrumendi välja töötamisel.

Tänu sõnad

Olen väga tänulik oma magistr töö juhendajale, kes oli mulle toeks ja pakkus kiiret ning asjakohast tagasisidet. Samuti soovin tänada kõiki lastevanemaid, kes andsid oma panuse käesoleva magistr töö valmimiseks. Lisaks soovin tänada oma perekonda ja sõpru nende toe eest.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Viktorija Aleksandrova /allkirjastatud digitaalselt/ 16.05.2024

Kasutatud kirjandus

- Aleksandrova, V. (2021). *Lasteaiaõpetajate ootused erivajadustega laste vanematele kaasava hariduse rakendamisel koolieelses lasteasutuses* (bakalaureusetöö). Tartu Ülikool, Tartu.
- Alumäe, T., & Olev, A. (2022). Estonian Speech Recognition and Transcription Editing. *Baltic Journal of Modern Computing*, 3 409–421.
<https://doi.org/10.22364/bjmc.2022.10.3.14>
- Barton, E. E., & Smith, B. J. (2015). Advancing High-Quality Preschool Inclusion: A Discussion and Recommendations for the Field. *Topics in Early Childhood Special Education*, 35(2), 69–78. <https://doi.org/10.1177/0271121415583048>
- Bendová, P., Čecháčková, M., & Šádková, L. (2014). Inclusive Education of Pre-school Children with Special Educational Needs in Kindergartens. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 112, 1014–1021. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.01.1263>
- Euroopa Eripedagoogika Arendamise Agentuur, 2009. *Juhtpõhimõtted kaasava hariduse kvaliteedi arendamisel – Soovitused poliitikakujundajatele*. Odense, Taani.
- Euroopa Eripedagoogika Arendamise Agentuur, 2011. *Juhtpõhimõtted kaasava hariduse kvaliteedi arendamisel. Soovitused praktikutele*. Odense, Taani.
- Euroopa Eriõppe ja Kaasava Hariduse Agentuur, 2017. *Kaasav alusharidus: Uued ülevaated ja vahendid – Lõplik kokkuvõttev raport*. (Toimetajad: M. Kyriazopoulou, P. Bartolo, E. Björck-Åkesson, C. Giné ja F. Bellour). Odense, Taani.
- Euroopa Eriõppe ja Kaasava Hariduse Agentuur, 2014. *Viis põhisõnumit kaasava hariduse kohta. Teooria rakendamine praktikas*. Odense, Taani.
- Euroopa Komisjon (2021). *Võrdõiguslikkuse liit. Puuetega inimeste õiguste strateegia aastateks 2021 – 2030*, Brüssel, Euroopa Komisjon.
- Euroopa sotsiaalõiguste sammas. (2017). *Euroopa Liidu Teataja 2017*, 428, 09.
[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:32017C1213\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:32017C1213(01))
- Göransson, K., & Nilholm, C. (2014). Conceptual diversities and empirical shortcomings – a critical analysis of research on inclusive education. *European Journal of Special Needs Education*, 29(3), 265–280. <https://doi.org/10.1080/08856257.2014.933545>
- Hanga, K. (koost.) (2013). *ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsioon ja puuetega inimeste õigused Eestis*. Tallinn: Eesti Puuetega Inimeste Koda.
- Haridus- ja Teadusministeerium (2023). *Hariduslike erivajadustega õpilaste toetamine:*

- Lastevanemate teadlikkus kaasava hariduse olemusest alushariduses
 õppekorraldus ja tugiteenused. <https://www.hm.ee/uldharidus-ja-noored/alus-pohi-ja-keskharidus/toe-vajadusega-opilased-oppekorraldus-ja-tugiteenused>
- Haug, P. (2017). Understanding inclusive education: Ideals and reality. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 19(3), 206–217.
<https://doi.org/10.1080/15017419.2016.1224778>
- Hilbert, D. (2014). Perceptions of Parents of Young Children with and without Disabilities Attending Inclusive Preschool Programs. *Journal of Education and Learning*, 3(4), p49. <https://doi.org/10.5539/jel.v3n4p49>
- Häidkind, P., & Oras, K. (2016). Kaasava hariduse mõiste ning õpetaja ees seisvad ülesanded lasteaedades ja esimeses kooliastmes. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 4(2), 60 – 88. <http://dx.doi.org/10.12697/eha.2016.4.2.04>
- Kalmus, V., Masso, A., & Linno, M., (2015). Kvalitatiivne sisuanalüüs
<https://sisu.ut.ee/samm/kvalitatiivne-sisuanalyys>
- Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava. (2011). *Riigi Teataja 2008*, 23, 152.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/13351772?leiaKehtiv>
- Laherand, M-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. OÜ Sulesepp.
- Lepik, K., Harro-Loit, H., Kello, K., Linno, M., Selg, M., & Strömpl, J. (2014). Intervjuu. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso, ja T. Vihalemm (toim), Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas. <http://samm.ut.ee/intervjuu>
- Lohmann, A., Wulfekühler, H., Wiedebusch, S., & Hensen, G. (2019). Parents' attitudes towards inclusive education in day care facilities. *International Journal of Inclusive Education*, 23(12), 1232–1247. <https://doi.org/10.1080/13603116.2018.1444106>
- Lui, M., Sin, K., Yang, L., Forlin, C., & Ho, F. (2015). Knowledge and perceived social norm predict parents' attitudes towards inclusive education. *International Journal of Inclusive Education*, 19(10), 1052 – 1067.
<https://doi.org/10.1080/13603116.2015.1037866>
- Maanso, V., Ereht, T., Kadakas, M., Kala-Arvisto, U., Kraav, I., Puksand, H., Tamm, E., & Unt, I. (Koost.) (2014). *Hariduse ja kasvatusesõnaraamat*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Majoko, T. (2016). Inclusion in early childhood education: Pre-Service Teachers Voices. *Early Child Development and Care*, 186:11, 1859-1872, doi:
<https://doi.org/10.1080/03004430.2015.1137000>

- Mayring, P. (2014). Qualitative content analysis. *A companion to qualitative research*, 1(2), 159-176.
- Mitchell, D. (2016). Kaasavad haridusstrateegiad kaasava hariduse juhtriigis UusMeremaal. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 4(2), 8 – 18, doi: <http://dx.doi.org/10.12697/eha.2016.4.2.02>
- Nelis, P., & Pedaste, M. (2020). Kaasava hariduse mudel alushariduse kontekstis: süstemaatiline kirjandusülevaade. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 8(2), 138 – 163. <https://doi.org/10.12697/eha.2020.8.2.06>
- Nelis, P., Pedaste, M., & Šuman, C. (2023). Implementation of inclusive education in Estonian kindergartens based on the theoretical model of inclusive education: A case study. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri. Estonian Journal of Education*, 11(1), 48–74. <https://doi.org/10.12697/eha.2023.11.1.03>
- Paljasma, R. (2021). *Lastevanemate arusaamad kaasava hariduse olemusest ja selle rakendamiseks vajalikest teguritest Tartu linna ja Tartu maakonna lasteaedade näitel* (bakalaureusetöö). Tartu Ülikool, Tartu.
- Paseka, A., & Schwab, S. (2020). Parents' attitudes towards inclusive education and their perceptions of inclusive teaching practices and resources. *European Journal of Special Needs Education*, 35(2), 254–272. <https://doi.org/10.1080/08856257.2019.1665232>
- Rämmer, A. (2014). Valimi moodustamine. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso, T. Vihalemm (Toim.). *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*.
- Slee R, & Tait G (2022) *Ethics and Inclusive Education: Disability Schooling and Justice* (Vol. 6). Springer Nature, London, UK
- UNESCO (2008). *Kaasav haridus: Tee tulevikku, rahvusvaheline hariduskonverents, 48. istung, lõppraport*, Genf: UNESCO
- UNESCO (2009). *Poliitilised suunised kaasamise kohta hariduses*, Pariis: UNESCO

Lisad

Lisa 1. Informeeritud nõusoleku leht

INFORMEERITUD NÕUSOLEK ÜLIÕPILASUURIMUSES OSALEMISEKS JA ISIKUANDMETE TÖÖTLEMISEKS

Üliõpilasuurimuse tutvustus: antud uurimuse eesmärk on välja selgitada lastevanemate arusaam kaasava hariduse olemusest ja teadlikkus kaasava hariduse rakendamisest alushariduses. Samuti on töö eesmärk välja selgitada lastevanemate informatsiooni vajadusi seoses kaasava hariduse olemuse ja selle rakendamisega alushariduses. Uurimuse tulemusel töödatakse välja rakenduslikke ettepanekuid, et toetada perekonna ja lasteasutuse koostööd kaasava hariduse rakendamisel.

Üliõpilasuurimuse teostaja on Tartu Ülikooli magistritaseme õppekava Haridusinnovatsioon II kursuse tudeng Viktoria Aleksandrova.

Üliõpilasuurimuses kogutavad isikuandmed on: intervjueeritava nimi, kontaktid ning taustatunnused nagu sugu, vanus, haridustase. Samuti lapse taustatunnused nagu vanus ja erivajadus (olemasolu korral). Antud andmed fikseeritakse intervjueeritava kohta, kuid ei avaldata tulemustes. Isikuandmete töötlemise õiguslik alus on Teie nõusolek.

Isikuandmete kogumise eesmärk: koguda üliõpilasuurimuse läbiviimiseks vajalikke andmeid (lapsevanemate hoiakud, vaated, arvamused, teadmised, kogemused jne). Kogutavad andmed on aluseks rakenduslikke ettepanekute väljatöötamiseks, et toetada omakorda perekonna ja lasteasutuse koostööd kaasava hariduse rakendamisel.

Isikuandmete kasutamine ja kaitse: uurimuse teostaja kasutab Teie isikuandmeid sisaldavat informatsiooni ainult uurimisobjektiga seotud uurija poolt uurimismaterjalina ning seda ei edastata kolmandatele isikutele. Analüüsitud andmeid ei seostata Teie isikuga ning kasutatakse üksnes üldistatud kujul uurimuse eesmärgil. Isikuandmeid hoitakse selleks ettenähtud kohas, kuhu on ligipääs vaid uurimust läbiviival isikul. Andmete kogumise järgselt andmed anonümiseeritakse ning isikuandmed kustutatakse.

Vastutav töötleja: isikuandmete vastutav töötleja on Tartu Ülikooli magistritaseme õppekava Haridusinnovatsioon II kursuse tudeng Viktoria Aleksandrova (viktoriam6@mail.ee).

Teil on õigus:

1. tutvuda Teid puudutavate isikuandmetega;

2. paluda isikuandmete täiendamist/ parandamist/ kustutamist/ isikuandmete töötlemise piiramist või võtta oma nõusolek tagasi.

Kõigi eelnimetatud õiguste kasutamise osas võite ühendust võtta töötlejaga, kelle kontaktid on märgitud käesolevas nõusolekuvormis. Kui olete seisukohal, et viis, kuidas uuringu isikuandmeid töödeldakse, on vastuolus isikuandmete töötlemise õigusaktidega, on Teil õigus pöörduda Andmekaitse Inspektsiooni poole (info@aki.ee, tel. 627 4135).

Mina,.....,

- olen nõus osalema käesolevas uuringus;
- olen teadlik, et käesoleva nõusolekuga luban koguda ja analüüsida minu poolt antud ja minuga seotud andmeid;
- olen nõus ülaltoodud tingimustel isikuandmete töötlemisega.

Kuupäev:

Allkiri:

Lisa 2. Intervjuu kava

1. TAUSTAKÜSIMUSED

- 1) Kas oled nõus intervjuu salvestamisega?
- 2) Kas lubad kasutada magistritöös pseudonüümi all väljavõtteid/tsitaate antud vastustest?
- 3) Kui vana Sa hetkel oled?
- 4) Milline on Sinu haridustase?
- 5) Kui vana on Sinu lasteaiaaegne laps?
 - a) *Kui vanad on Sinu lasteaiaaegsed lapsed?*
- 6) Kas Sinu laps on erivajadusega laps?
 - a) *Milline erivajadus Sinu lapsel on?*

2. MILLINE ON LAPSEVANEMATE ARUSAAM KAASAVA HARIDUSE OLEMUSEST?

- 1) Kuidas Sa mõistad mõistet kaasav haridus?
- 2) Kuidas Sa suhtud sellesse, kui erivajadusega lapsed õpivad tavarühmas koos teiste lastega?
- 3) Mis on Sinu arvates positiivset selles, et Sinu lapse lasteaiaas rakendatakse kaasava hariduse põhimõtet?
 - a) *Mis on Sinu arvates positiivset selles, et Sinu laste lasteaiaas rakendatakse kaasava hariduse põhimõtet?*
- 4) Mis on Sinu arvates negatiivset selles, et Sinu lapse lasteaiaas rakendatakse kaasava hariduse põhimõtet?
 - b) *Mis on Sinu arvates negatiivset selles, et Sinu laste lasteaiaas rakendatakse kaasava hariduse põhimõtet?*

3. MILLINE ON LAPSEVANEMATE TEADLIKKUS KAASAVA HARIDUSE RAKENDAMISEST ALUSHARIDUSES?

- 1) Milliseid eeldusi on vaja lasteaiaas Sinu arvates täita, et saaks rakendada kaasavat haridust?
- 2) Milline on Sinu arvates õpetaja roll kaasava hariduse rakendamisel?
- 3) Millised võimalused on Sinu lapse lasteaiaas loodud, et erivajadusega lapsed saaksid õppida tavarühmas?
 - a) *Millised võimalused on Sinu laste lasteaiaas loodud, et erivajadustega lapsed saaksid õppida tavarühmas?*

4) Millised on Sinu kogemused kaasava hariduse rakendamisest Sinu lapse lasteaias?

a) Millised on Sinu kogemused kaasava hariduse rakendamisest Sinu laste lasteaias?

5) Kellega tuleks sinu arvates teha koostööd kaasava hariduse rakendamisel lasteaias?

4. MILLIST INFORMATSIOONI, SEoses KAASAVA HARIDUSE JA SELLE RAKENDAMISEGA, VAJAVAD LAPSEVANEMAD TEADLIKKUSE TÕSTMISEKS?

1) Kirjelda palun, kuidas toimub Sinu suhtlus õpetajaga.

2) Kirjelda palun, kuidas toimub Sinu suhtlus lasteaia juhtkonnaga.

3) Kirjelda palun kuidas toimub Sinu suhtlus spetsialistidega, kui Sinu laps vajab spetsialistide abi.

a) Kuidas toimub lapse kohta käiv infovahetus antud isikutega?

b) Kuidas toimub infovahetus seoses koostöö tegemisega – mõlemapoolsed ootused, kohustused, lubadused jne.

4) Millest lähtuvalt Sa küsid vajalikku infot õpetajalt, lasteaia juhtkonnalt või spetsialistidelt?

5) Millist informatsiooni seoses kaasava hariduse ja selle rakendamisega Sa vajad?

a) Kes Sinu arvates peaks seda informatsiooni jagama?

b) Millisel kujul Sa seda informatsiooni sooviksid saada?

5. LÕPETUSEKS

1) Mida oleksin võinud seoses antud teemaga Sinult veel küsida?

2) Kas intervjuu käigus meenus miskit, mille juurde võiks küsimustega tagasi tulla?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Viktoria Aleksandrova,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „LASTEVANEMATE TEADLIKKUS KAASAVA HARIDUSE OLEMUSEST JA SELLE RAKENDAMISEST ALUSHARIDUSES NING VAJADUS TEADLIKKUSE SUURENDAMISEKS“, mille juhendaja on Pille Nelis, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Viktoria Aleksandrova

16.05.2024